

สายสัมพันธ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กับเจ้าพระยานคร (น้อย)

Relationship of King Taksin and Chophaya Nakon (Noi)

กนกชน พัฒนถาบุตร* และ ดร.โกวิท วงศ์สุรวัฒน์**

Kanokchon Pattanatabut and Dr.Kovit Wongsurawat

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการนำประเด็นทางประวัติศาสตร์เรื่องสายสัมพันธ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยานคร (น้อย) มาทำการศึกษาในทางรัฐศาสตร์ว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีผลต่อการเมืองในระดับท้องถิ่นเมืองนครศรีธรรมราชหรือในระดับของรัฐบาลกลางหรือไม่หลังสิ้นยุคสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชลงในปี พ.ศ.2325 ความสัมพันธ์ทางสายเลือดของบุคคลสำคัญทั้งสองเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตและการรับราชการของเจ้าพระยานคร (น้อย) อย่างไรบ้าง ผลในการวิจัยเชิงลึกพบว่าความสัมพันธ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยานคร (น้อย) ที่เกิดขึ้นมานั้นมีเส้นทางสายสัมพันธ์ของพ่อ-ลูกในรูปแบบลับๆ โดยวิธีการส่งผ่านสายสัมพันธ์นี้ต่อมายังบุคคลอื่นๆ อีกดังต่อไปนี้ เจ้านคร (หนู) เจ้าผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช ผู้เป็นตาของเจ้าพระยานคร (น้อย) เจ้าพระยานคร (พัฒน์) เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชผู้เป็นบิดาทางการของเจ้าพระยานคร (น้อย) และเจ้าจอมปรางหรือต่อมาคือท่านผู้หญิงปราง ผู้เป็นมารดาของ

* นิสิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

** รองศาสตราจารย์ และ ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน

เจ้าพระยานคร (น้อย) กล่าวคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นผู้เริ่มแนวคิดในการวางนโยบายส่งพระโอรสไปครองเมืองนครศรีธรรมราชหัวเมืองเอกของทางปักษ์ใต้ โดยวิธีการพระราชทานเจ้าจอมปรางที่มีครรภ์กับพระองค์แล้วสองเดือนไปให้เจ้าพัดผู้เป็นอุปราชเมืองนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ทรงตั้งเมืองนครศรีธรรมราชให้โดดเด่นมีฐานะเทียบเท่าเมืองประเทศราช เพื่อรองรับการเกิดของพระโอรสในครรภ์เจ้าจอมปรางพร้อมกับแต่งตั้งเจ้านครผู้เป็นบิดาของเจ้าจอมปรางเป็นเจ้าผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช แต่ต่อมาจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองพระราชอาณาจักรโดยพระราชวงศ์ใหม่เป็นพระราชวงศ์จักรีวงศ์ เมืองนครศรีธรรมราชได้รับผลกระทบทางการเมืองโดยตรงในทุกด้าน แต่กระนั้นนโยบายที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้วางไว้ก่อนสิ้นรัชกาลก็ได้ดำเนินการต่อไปมาจนสำเร็จ เจ้าพระยานคร (น้อย) ได้เป็นเมืองนครศรีธรรมราชที่ยิ่งใหญ่ที่สุด จากการอุปถัมภ์ค้ำจุนด้วยความสัมพันธ์ของชนชั้นนำในเครือข่ายเก่าๆ ของสายสัมพันธ์ ‘กรุงธนบุรี-นครศรีธรรมราช-จักรีวงศ์’ เชื่อมโยงกันเป็นเครือญาติจนแยกไม่ออกในภายหลัง

คำสำคัญ: สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, เจ้าพระยานคร (น้อย), เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย)

Abstract

The purpose of this research was to study the relation between King Taksin and Chophaya Nakon (Noi). Did such relation affect the local politics of Nakhon Sri Thammarat and the regional politics after the era of King Taksin in 1782 ? The research finding shows that the significance of the relation between the 2 personages could be mediated through the characters as follows: Chophaya Nakon Noo who is the grandfather

of Chophaya Nakhon (Noi), Chophaya Nakhon Pat who is the legitimate father of Chophaya Nakhon (Noi), and the Concubine Prang, known later on as “Lady Prang”, was the mother of Chophaya Nakhon (Noi). In other words, King Taksin was thought to be the first to establish a policy assigning a royal son to rule the strategic southern city of Nakhon Sri Thammarat through presenting the Concubine Prang during her second month of pregnancy to the Viceroy to the City of Nakhon Sri Thammarat who was then appointed Chophaya Nakhon Sri Thammarat. King Taksin foresaw the importance of Nakhon Sri Thammarat to be second most strategic to Thonburi, for this reason, appointed Chonakon, the father of the Concubine Prang, to rule Nakhon Sri Thammarat’s colonies as well as to serve as the power base for his unborn son. Although the kingdom was then ruled by the Chakri Dynasty and had considerable impacts on Nakhon Sri Thammarat in every aspect, such policy established at the end of King Taksin’s era continued to last relying on close friendship and network relation which favored Chophaya Nakhon Noi’s remarkable rise to power in Nakhon Sri Thammarat and to rule more southern territories than any Chophaya could.

Key Word: King Taksin, Chophaya Nakhon (Noi), Chophaya Sri Thammarat (Noi)

บทนำ

ประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลังการเปลี่ยนแปลงจากกรุงธนบุรีไปสู่ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ในยุคช่วงต้นๆ ของการสถาปนาพระราชวงศ์ใหม่ เรื่องราวของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงธนบุรีพระองค์นี้ไม่ได้รับการเปิดเผยต่อสาธารณชนมากนัก ทั้งนี้มีเหตุอันเนื่องมาจากความจำเป็นทางการเมืองเพื่อที่จะทำให้อิทธิพลความชอบธรรมในการขึ้นมานแทนที่ของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในทางการปกครองเป็นที่ยอมรับมากขึ้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2542) ต่อมาภายหลังเมื่อความขัดแย้งเก่าๆ ระหว่างสองราชวงศ์ได้ถูกกลืนเลือนลงบ้างแล้ว เมื่อประเทศสยามก้าวสู่ยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรัชสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการเปลี่ยนทางการศึกษาของไทย วิชาประวัติศาสตร์และวิชาการความรู้ในแขนงต่างๆ เกิดความสำคัญขึ้นมา กรุงสยามก็ได้รับเอกราชและอิทธิพลความรู้ใหม่ของชาติตะวันตกที่กำลังหลั่งไหลเข้ามาในประเทศขณะนั้น ได้มีฝรั่งหลายชาติเข้ามาอาศัยและเข้ารับราชการกับทางราชสำนักไทยอยู่มาก ชาวสยามก็มีผู้รู้ทางหนังสือเพิ่มมากขึ้นด้วย การถ่ายทอดพัฒนาการวิชาความรู้ทางด้านต่างๆ จึงเกิดขึ้นตามมาในรัชกาลที่ 4 พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์และนักปัญญาชนเนื่องจากทรงผนวชอยู่นาน ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เปิดประตูเมืองรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในเมืองไทยด้วย นอกจากนี้ทรงเป็นผู้วางรากฐานการศึกษาทางวิชาประวัติศาสตร์ของชาติขึ้นใหม่ให้เป็นแบบแผนในรูปแบบที่ชนชั้นน่ายังมีอิทธิพลต่อการรับรู้ของประชาชน มีการรวบรวมเอกสารสำคัญ ทางราชการยุคกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่ยังมีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร จากพระราชพงศาวดารทางการไทย จัดหมายเหตุความทรงจำ และผลงานทางการประพันธ์เก่าๆ ที่ตกทอดกันมา เพื่อรวบนำมาทำการชำระความเสียใหม่ด้วยพระองค์เอง รัชกาลที่ 4 ทรงสนพระทัยในประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงธนบุรีมากกว่าพระมหากษัตริย์องค์ที่ผ่านๆ มา ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของราชวงศ์

จักรีที่ทรงให้การรับรองสถานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยกรุงธนบุรี ทรงเป็นผู้วางนโยบายรูปแบบประวัติศาสตร์นิพนธ์สมัยใหม่ ทรงชำระการเมืองในสมัยกรุงธนบุรีขึ้นมาเพื่อใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ ซึ่งพระองค์ทรงยังให้คงประเพณีเก่าไว้ในทุกกระบวนการในการชำระความ หรือทุกการผลิตทั้งหมดไว้ให้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลและใช้วิธีการควบคุมอย่างใกล้ชิดด้วยพระองค์เอง ตามแบบอย่างของราชสำนักจารีตมาตั้งแต่โบราณ

ปี พ.ศ.2475 ประเทศไทยได้เปลี่ยนระบอบการปกครองบ้านเมืองไปเป็นระบอบประชาธิปไตย ต่อมารัฐบาลในยุคของจอมพล ป.พิบูลสงครามได้มีการส่งเสริมแนวคิดเรื่องชาตินิยมปลูกฝังให้คนไทย (ณัฐภูษธร บุนนาค, 2545) ซึ่งความคิดนี้ได้มีอิทธิพลในการสร้างชาติไทยในเวลาต่อมา มีทั้งผลดีและผลเสียที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในหลายๆ ด้านเกิดขึ้นมา แต่ทางการศึกษานับว่าวิชาประวัติศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของผลกระทบที่ติดตามมา ประชาชนได้เล็งเห็นความสำคัญของวิชานี้ เพื่อเป็นการสืบสานความเป็นมาของชนชาติไทย จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงแนวทางการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ไปสู่ความเป็นวิชาการและอาศัยความเป็นสากลมากขึ้น มีการขยายขอบเขตการเรียนรู้วิชานี้ออกไปให้มีความทันสมัยขึ้น ไม่จำกัดเฉพาะเนื้อหาที่ปรากฏในประวัติศาสตร์นิพนธ์เท่านั้น ความรู้จากประวัติศาสตร์เก่าๆ ที่บันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ได้นำมาศึกษาหาความจริงกันมากขึ้นมากกว่าในสมัยใดๆ นอกจากนี้แล้วยังมีการกระตุ้นความอยากรู้ อยากเห็นของประชาชนในระดับชาติตามมาเรื่อยๆ ความต้องการศึกษาที่ประวัติที่ลึกลับของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้มีมากมายจนทำให้เกิดปรากฏการณ์เรียกร้องทางสังคมเกิดขึ้นในภายหลัง เมื่อมีกลุ่มพ่อค้า ประชาชนได้รวมตัวกันเพื่อแสดงออกในการเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้แตกต่างไปจากตำราเรียนภาคบังคับของรัฐบาล ต่อมาคนกลุ่มนี้จึงได้รวมพลังสร้างกระแสให้มีการสร้างพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขึ้น ณ วงเวียนใหญ่ จังหวัดธนบุรี ความคิดของคนเหล่านี้ไม่ได้รับการต่อต้านจากทางรัฐบาลในขณะนั้นแต่

อย่างไร้ การดำเนินการสร้างพระอนุสาวรีย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2497 นับว่าเป็นการเริ่มต้น “ยุคปฏิรูป” ประวัติศาสตร์ในสมัย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประวัติศาสตร์ ‘ต้องห้าม’ หรือ ‘ห้ามแตะต้อง’ ใน สมัยนี้ได้ลดระดับการจำกัดการรับรู้ของประชาชนได้ในระดับหนึ่ง กลายเป็น แบบแขนงวิชาที่สามัญชนสามารถจับต้องได้มากขึ้นด้วย พัฒนาการวิชาประวัติศาสตร์ ในส่วนนี้จึงได้ก้าวไปสู่ในทิศทางที่ดีขึ้นในทางวิชาการ การถกเถียงปัญหาทางหน้า ประวัติศาสตร์ไทยในสมัยกรุงธนบุรีไม่เคยตกยุคตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการศึกษา ประวัติศาสตร์ครั้งนั้น เรื่องราวที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีมาก เหนือกว่าจะเทียบได้กับกษัตริย์พระองค์ใดของไทย.... (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2542)

เจ้าพระยานคร (น้อย) โอรสลับคนสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใน ประวัติศาสตร์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงได้วางกุศโลบายทางการเมืองตั้งแต่ โอรสคนนี้ยังอยู่ในครรภ์มารดา เพื่อให้ไปครองเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อถือกำเนิด มาชื่อน้อย เมื่อเติบโตใหญ่มาเป็นเจ้าพระยานคร (น้อย) เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชคน สำคัญผู้มีบุคลิกลักษณะพิเศษ มีความสามารถในการปกครอง อุบนิสัยใจคอเก่งกล้าใน การรบดำเนียรอยตามแบบพระราชาบิดา เมื่อได้เข้ารับราชการก็ได้เจริญเติบโตตาม เส้นทางของตน จนเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชสืบทอดจากเจ้าพระยานคร (พัฒน์) ก็ได้แสดงบทบาทของนักปกครอง นักรบ นักการทูตชั้นเยี่ยมให้กับประเทศไทย มี ชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่ยอมรับไปทั่ว จนได้ปกครองหัวเมืองภาคใต้ทั้งหมดตลอดถึงแหลม มลายู สร้างผลงานในยุคสมัยตนเองไว้มากมาย ทั้งนี้มีผลสืบเนื่องมาจากสายสัมพันธ์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยานคร (น้อย) เข้ามาเกี่ยวข้องในทางอ้อม เพื่อช่วยเหลือการรับราชการของเจ้าพระยานคร (น้อย) จากการที่เจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นโอรสลับของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงได้รับการยอมรับและมีความเอื้ออาทรผ่านมาทางพระญาติเจ้านายชั้นสูงที่ เป็นผู้สืบทอดเชื้อสาย กรุงธนบุรี- นครศรีธรรมราช-จักรีวงศ์ ซึ่งเป็นสายสัมพันธ์ที่ผสมผสานผ่านทางเครือญาติในระบบ อุปถัมภ์ที่ส่งผลต่อชีวิตและการรับราชการของเจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นอย่างมาก

และในฐานะที่เจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นผู้สืบเชื้อสายพระสกุลวงศ์จากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงได้รับการยอมรับเป็นพี่น้องกันทางสายเลือดจากบรรดาเจ้านายกลุ่มนี้ การเลี้ยงดูและเจริญเติบโตในครอบครัวของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (พัฒน์) ทำให้เจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นคนของเมืองนครศรีธรรมราชอย่างเต็มตัว จึงถูกปลูกฝังแนวความคิดเหมือนกับเจ้าพระยานคร (พัฒน์) ผู้เป็นบิดา ซึ่งเป็นมีผู้มีความจงรักภักดีต่อราชวงศ์จักรีจนสิ้นอายุขัย เจ้าพระยานคร (น้อย) จึงไม่มีความผูกพันทางการเมืองใดๆ ต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในทางการเมืองโดยตรง แต่มีผลกระทบที่ตึกจากกุศโลบายทางการเมืองที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงวางไว้ ทำให้เจ้าพระยานคร (น้อย) ก็ได้รับสิทธิเป็นบุคคลพิเศษเป็นที่รักใคร่และได้รับความเมตตา มีการช่วยเหลือจากเหล่าเครือญาติฝ่ายในและเจ้านายชั้นสูงที่สืบเชื้อสายจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชซึ่งดำรงตำแหน่งสำคัญอยู่ในรัฐบาลกลาง ในทางสังคมเป็นที่รับรู้ความลับข้อนี้กันกล่าวได้ว่าโดยสภาพการณ์แวดล้อมต่างๆ ไปที่เกิดขึ้นในสมัยเจ้าพระยานคร (น้อย) ได้ส่งเสริมบทบาททั้งชีวิตและบริบททางการเมืองให้เจ้าพระยานคร (น้อย) อยู่รอบด้าน จึงนับว่าเจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตสูงสุดในทุกๆ ด้าน

การศึกษาการวางนโยบายทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนกลายมาเป็นหัวข้อเรื่องที่ผู้วิจัยยกมาศึกษาเรื่อง สายสัมพันธ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยานคร (น้อย) ความสนใจที่ต้องการนำประเด็นทางประวัติศาสตร์มาทำการศึกษา เพื่อให้เกิดเป็นแนวคิดทางรัฐศาสตร์จากเหตุและผลของการดำเนินนโยบายการส่งโอรสไปครองเมืองนครศรีธรรมราชของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเกิดขึ้นมาในรูปแบบใด ความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยานคร (น้อย) ภายหลังการสิ้นสุดของราชธานีกรุงธนบุรีในปี พ.ศ.2310 แล้วนั้นมีผลอย่างไรต่อการเมืองส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นในนครศรีธรรมราช เมื่อเจ้าพระยานคร (น้อย) มีสถานะที่ทางสังคมรับรู้กันทั่วไปว่า

เป็นไอรสลับของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ด้วยเหตุผลนี้จะมีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตและการรับราชการของเจ้าพระยานคร (น้อย) อย่างไรในอนาคตข้างหน้าบ้าง

วัตถุประสงค์การศึกษา

ในบทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการอธิบายความสำคัญหลักสองประการ คือ

1. เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ พระราชบุคลิภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อนำความสำคัญทางประวัติศาสตร์ต่อพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงธนบุรีพระองค์นี้ มาหาสถานะ ภาพลักษณ์ และเพื่อหาเจตนารมณ์ทางการเมืองที่ทรงได้วางนโยบายล่วงหน้าก่อนสิ้นรัชกาลให้ไอรสลับคือ เจ้าพระยานคร (น้อย) ได้ไปปกครองเมืองนครศรีธรรมราชหัวเมืองสำคัญของปักษ์ใต้ เพื่อเป็นการสร้างฐานอำนาจใหม่ให้กับสายเลือดกษัตริย์

2. เพื่อศึกษาการสืบเชื้อสายและบริบททางการเมืองของเจ้าพระยานคร (น้อย) แล้วนำไปหาที่มาของสายสัมพันธ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยานคร (น้อย) โดยผ่านทางความสัมพันธ์ของบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันในสมัยกรุงธนบุรี ต่อเนื่องมาถึงพระราชธานีใหม่กรุงรัตนโกสินทร์ อันเป็นที่มาของการดำเนินเรื่องสายสัมพันธ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยานคร (น้อย) ในรูปแบบนโยบายทางการเมืองตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการส่งไอรสลับไปปกครองเมืองนครศรีธรรมราชได้สำเร็จ โดยได้อาศัยสายสัมพันธ์ต่างๆ ของผู้ในเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันในระบบอุปถัมภ์ โดยเฉพาะสายสัมพันธ์ที่ก่อตัวจาก “กรุงธนบุรี-นครศรีธรรมราช-จักรีวงศ์” หลังสิ้นสุดรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดที่ใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ในบทความชิ้นนี้ ได้นำแนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจ (Decentralization) ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในรูปแบบพิเศษทางลับ ภายใต้การปกครองของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในสถานการณ์ที่พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไม่มั่นคงทางการเมืองภายใน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงทรงเล็งหาวิธีการกระจายอำนาจในการสร้างฐานอำนาจให้โอรสในอนาคตข้างหน้า ผู้วิจัยจึงขอนำเอาแนวคิดในการบริหารราชการแผ่นดินของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้มาใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์ในทางรัฐศาสตร์

การวางแนวคิดในรูปแบบของกลยุทธ์ทางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการส่งพระโอรสในครรภ์ของเจ้าจอมปรางไปครองเมืองนครศรีธรรมราช เป็นการวางนโยบายการบริหารจัดการงานบุคคลของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในฐานะตัวกษัตริย์เป็นรัฐบาลที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการใช้อำนาจ ในรูปแบบของการกระจายอำนาจการปกครองครั้งนี้ ทรงเลือกใช้วิธีการในทางลับให้กับทายาทที่อยู่ในครรภ์ของเจ้าจอมมารดา เพื่อให้ทายาททางการเมืองของพระองค์เป็นเครื่องมือในการสร้างฐานอำนาจของพระองค์ได้ถือกำเนิดแบบผสมผสานทางสายเลือดกับเชื้อสายทางการเมืองท้องถิ่นของนครศรีธรรมราชผ่านทางมารดา นับเป็นวิธีการแยบยลในการสร้างอำนาจใหม่ขึ้นมาผ่านตัวบุคคลของกษัตริย์ เพื่อให้ได้เข้าไปปกครองดูแลหัวเมืองต่างๆ ที่มีอยู่มากมายในอนาคตข้างหน้า และยังเป็นการกุมสภาพอำนาจทางการเมืองท้องถิ่นผ่านตัวแทนนักการเมืองท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ ประกอบกับช่วงเวลาที่สมเด็จพระเจ้าตากสินเกิดแนวคิดในการดำเนินนโยบายการส่งโอรสไปครองเมืองอื่นเป็นเวลาที่พระราชอำนาจของพระองค์ถูกสั่นคลอนด้วยข้าอำนาจที่อยู่ฝ่ายตรงกันข้าม จึงทำให้พระองค์คิดนโยบายนี้ขึ้นมาดำเนินการทางลับกับกลุ่มอำนาจของเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อเสริมสร้างอำนาจไว้คานกับเจ้าพระยาจักรีที่กำลังสะสมอำนาจอยู่เวลานั้นด้วย

ผลของการดำเนินการบริหารจัดการนโยบายการส่งโอรสไปครองเมืองนครศรีธรรมราชของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทรงเลือกวิธีการกระทำกันในทางลับ มิได้เป็นที่เปิดเผยต่อสาธารณชน ต่อมาเมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองเกิดการจลาจลจนทำให้สิ้นสุดยุคสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชลงไป การเปลี่ยนแปลงการปกครองตกไปเป็นของพระราชวงศ์จักรี การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ไม่มีผลกระทบต่อแนวคิดและนโยบายที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงได้วางไว้ นั่นเลย ผลสืบเนื่องของแนวคิดยังดำเนินต่อไปในอนาคตข้างหน้าได้ตรงตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทุกประการ โดยมีเจ้าพระยาหนคร (น้อย) เป็นผู้ดำเนินการสานต่อแนวคิดนี้ของพระองค์ได้สำเร็จ ได้เป็นโอรสของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราชได้สำเร็จอย่างผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคใต้

วิธีการศึกษา

บทความนี้เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ได้แก่ การเริ่มต้นการศึกษาข้อมูลด้วยการสำรวจเอกสารทางด้านประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และการใช้ข้อมูลจากการลงพื้นที่ในเขตอำเภोजังหวัดนครศรีธรรมราช นับจากวันที่ 27 เดือนสิงหาคม 2555 ซึ่งตรงกับวันครบรอบวันเกิดของเจ้าพระยาหนคร (น้อย) ในวันสำคัญนี้ทางส่วนราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชได้จัดให้มีพิธีเปิดอนุสาวรีย์ของเจ้าพระยาหนคร (น้อย) อย่างเป็นทางการ ภายในบริเวณด้านข้างของศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พบกับบุคคลต่างๆ ของเมืองนครศรีธรรมราชและได้สัมภาษณ์บุคคลสำคัญที่เป็นทายาทสายตรงของเจ้าพระยาหนคร (น้อย) หลายท่าน พร้อมกับได้พูดคุยกับข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน และนักวิชาการท้องถิ่นเพื่อหาความรู้เพิ่มเติมประกอบในการศึกษา โดยบุคคลในพื้นที่เหล่านี้ต่างรู้จักชื่อเสียงของเจ้าพระยาหนคร (น้อย) ในฐานะเป็นบุคคลสำคัญที่มี

บทบาทสำคัญมากของทางภาคใต้ ทางด้านชีวประวัติของเจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าเป็นโอรสคนหนึ่งของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลในการเยี่ยมชมสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพระยานคร (น้อย) และสถานที่สำคัญของต้นตระกูล ณ นคร เป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์ เพื่อการรวบรวมข้อมูลนี้สำหรับนำมาใช้ในการวิเคราะห์การวิจัย เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการตีความเชิงตรรกะ (logical interpretation) โดยยึดหลักความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้รับจากการรวบรวมและยึดหลักความสมเหตุสมผล (rational) เป็นการนำเสนอวิเคราะห์ในแบบองค์รวมเพื่อการพรรณนา (Descriptive) จากข้อมูลที่รวบรวมเพื่อมาทำการศึกษา

ผลการศึกษา

สายสัมพันธ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยานคร (น้อย)

รูปแบบการเกิดสายสัมพันธ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยานคร (น้อย) มีจุดเริ่มต้นจากแนวคิดทางการเมืองอย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์ เป็นเรื่อง การวางนโยบายรัฐผ่านตัวบุคคลในเชิงลับๆ เป็นวิธีการสืบอำนาจแบบซ่อนรูปวิธีการหนึ่งที่เกิดขึ้นในการปกครองระบอบกษัตริย์ โดยการที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้พระราชทานเจ้าจอมปรางที่มีโอรสในครรภ์กับพระองค์แล้วสองเดือนไปให้แก่เจ้าอุปราช (พัฒน์) แห่งเมืองนครศรีธรรมราชนำไปเลี้ยงดูเป็นภรรยา เป็นการสมรู้ร่วมคิดของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช นับเป็นการวางรากฐานทางอำนาจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ลับซับซ้อนในการนำโอรสของพระองค์ในครรภ์เจ้าจอมปราง เพื่อจะได้เป็นเจ้าผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราชคนต่อไปในอนาคต

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏชัดเจนในพระราชพงศาวดารร่วมสมัยของไทย มีการกล่าวถึงไว้ว่าด้วยการสืบเชื้อสายของเจ้าพระยานคร (น้อย) ว่าเป็นบุตรติด

ครรถ์มารดาไปถือกำเนิดที่เมืองนครศรีธรรมราช แต่ในเอกสารทางราชการแจ้งว่า เจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นบุตรของเจ้าพระยานคร (พัฒน์) ทำให้การรับรู้เรื่องราว ประวัติของเจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นเรื่องพิสดารที่กล่าวขานอยู่ตามเอกสารต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี และในพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงให้ความสำคัญต่อไอรสลับของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคนนี้ ต่อมาบุคคลที่สืบเชื้อสายจากเจ้าพระยานคร (น้อย) ก็ได้สืบสานบทความตำนานคำบอกเล่านี้ต่อๆ กันมา ย่อมแสดงว่า เจ้าพระยานคร (น้อย) ได้รับการยอมรับทั่วไปว่าเป็นไอรสของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่มีความสำคัญทางการเมืองท้องถิ่นของภาคใต้และในระดับประเทศคนหนึ่ง

ปัญหาที่เกิดจากการศึกษา

ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาทางด้านการศึกษายสัมพันธ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยานคร (น้อย) มีความยุ่งยากอยู่บ้างอันเกิดมาจากความซ้ำซ้อนของฐานข้อมูลต่างๆ ที่มีอยู่ แม้เอกสารหลักฐานในการวิจัยในเรื่องราวของพระราชนิพนธ์และพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะมีปรากฏปริมาณอยู่หลากหลาย แต่หลักฐานเหล่านี้ก็หาข้อสรุปชัดเจนยาก เป็นการบันทึกลักษณะความคิดเห็นส่วนบุคคล การนำมาอ้างอิงในงานวิจัยต้องทำความเข้าใจต่อเอกสารเหล่านี้ แม้แต่การนำหลักฐานขั้นต้น และชั้นรองซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เมื่อนำเอกสารสองชิ้นมาเทียบเคียงกันนั้น ก่อให้เกิดปัญหามาก เนื่องจากการผลิตต่างยุคต่างสมัยกันไป อันทำให้ข้อมูลเหมือนต่างชั่วความคิดกันไป เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเป็นยุคเปลี่ยนผ่านของระบอบการปกครองในประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบอบประชาธิปไตย และยังเป็นยุคเปลี่ยนผ่านทางการศึกษาประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์ของชาติด้วย รวมไปถึงสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก มีผู้คนให้ความสนใจและหันมาศึกษาวิชา

ประวัติศาสตร์ทางวิชาการมากขึ้นในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งแตกต่างจากผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ของชาติในปัจจุบันที่หันมาสนใจประวัติศาสตร์ไปตามหัวข้อของกระแสเพื่อความบันเทิงเพิ่มมากกว่าจะศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้ความรู้ใหม่ๆ ทางประวัติศาสตร์หรือทางรัฐศาสตร์

การคัดเลือกและการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นประโยชน์มีความสำคัญต่อการศึกษา มีปัญหาในการต้องใช้เวลาในการคัดสรรมาก เมื่อสำรวจข้อมูลไปแล้วส่วนใหญ่จะมาจากแหล่งข้อมูลเดียวกัน การตีความของผู้ประพันธ์แต่ละคน หลายท่านยังเป็นนักประนีประนอมทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งจากการศึกษาการเมืองสมัยกรุงธนบุรีที่เริ่มต้นจากพระราชพงศาวดารจะปรากฏเป็นการเมืองที่แสดงความขัดแย้ง ความหลากหลายทางด้านการตีความหรือชำระความของแต่ละยุคแต่ละสมัยมีความต่างกันออกไปแม้ในพระราชพงศาวดารฉบับเดียวกัน การแบ่งขั้วทางความคิดได้เกิดเป็นความขัดแย้งปรากฏไว้อย่างชัดเจน นักประพันธ์สำคัญบางท่านก็เป็นนักเซ็นเซอร์ (Censored) หรือเป็นนักดัดถ้อยความในพระราชพงศาวดารไปเสีย บางคนเป็นเพียงนักเล่าประวัติศาสตร์ของชนชั้นสูง ทำให้ความรู้ที่ได้มามีความแตกต่างในมุมมองของประวัติศาสตร์ไทยไปคนละขั้ว จึงจำเป็นต้องเลือกปรับข้อมูลเหล่านั้นเพื่อให้การเชื่อมโยงข้อมูลและประสานข้อมูลต่างๆ ที่จะนำมาใช้ในการศึกษา ให้เกิดความเป็นกลางทางประวัติศาสตร์มากขึ้น การสำรวจเอกสารการเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแต่ละยุคแต่ละสมัยมักไม่มีความลงตัวในการให้ความเชื่อถือ ต้องอาศัยประสบการณ์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อแนะนำหนังสือที่ปรากฏชื่อของผู้แต่งที่สามารถทำการไว้นื้อเชื่อใจได้ในข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ปัจจุบันความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ในประเด็นนี้เป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของประชาชนอยู่เสมอ แต่เมื่อเทียบกับการศึกษาวิจัยแล้วมีการนำเสนอเรื่องราวประเด็นประวัติศาสตร์ทางการเมือง การปกครอง รวมถึงพระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีออกมาเผยแพร่ในปริมาณน้อยมาก แต่ในแวดวงการศึกษาทางด้านวิชาการต่างๆ ก็มักจะเลยที่จาก

ประเด็นตรงนี้ไป จึงมีผู้สนใจนำเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของชาติส่วนที่ลับที่สุดมา ทำการศึกษาเพียงน้อยราย

เมื่อได้ทำการศึกษาประวัติการสืบเชื้อสายและบริบททางการเมืองของ เจ้าพระยานคร (น้อย) ไม่พบว่ามีปัญหาทางการศึกษา อาจจะมาจากสาเหตุเพราะว่า การเมืองไทยในสมัยการรับราชการของเจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นช่วงที่เจ้าเมืองนคร ศรีศรีธรรมราชผู้นี้กำลังทำคุณประโยชน์ให้กับบ้านเมืองอย่างแท้จริง จึงไม่มีอุปสรรค เกิดปัญหาหาคะจุดในทางการเมืองเกิดขึ้นในชีวิตของเจ้าพระยานคร (น้อย) ดังนั้น จึงไม่มีเอกสารที่มีข้อมูลปรากฏความข้อคิดเห็นในทางลบต่อเจ้าพระยานคร (น้อย) แต่ อย่างไรก็ดี นอกจากมีเรื่องการชิงดีชิงเด่นแย่งกันเป็นใหญ่ทางภาคใต้ของเจ้าพระยานคร (น้อย) กับเจ้าเมืองสงขลาตลอดยุคสมัยของเจ้าพระยานคร (น้อย) และเจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นผู้ครองชัยชนะเหนือเจ้าเมืองสงขลาทุกครั้งไป การเป็นเจ้าเมืองคนโปรด ของพระเจ้าแผ่นดินถึงสองพระองค์ติดต่อกัน ย่อมเป็นเครื่องรับประกันความสำเร็จใน หน้าที่การงานของเจ้าพระยานคร (น้อย) ได้เป็นอย่างดี ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการ ค้นคว้าข้อมูลทางด้านเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเจ้าพระยานคร (น้อย) ยังไม่ปรากฏความ หลากหลาย หรือมีปริมาณมากพอกับความต้องการของผู้วิจัย อีกทั้งเนื้อหาสาระที่ได้ ทำการเก็บข้อมูลจากสถานศึกษาหลายๆ แห่ง เมื่อทำการสำรวจเอกสารต่างๆ อย่าง ครบถ้วนแล้ว ทำให้รู้ว่าข้อมูลต่างๆ ที่นำมาใช้เป็นเอกสารอ้างอิง เป็นข้อมูลซ้ำซ้อน เป็นส่วนใหญ่ พบแหล่งต้นกำเนิดที่มาของเอกสารจากที่เดียวกัน จึงต้องใช้เวลา เพิ่มเติมในการเสาะแสวงหาข้อมูลใหม่ๆ เพื่อต้องการค้นหาความรู้เรื่องเพิ่มเติมจาก หนังสือและเอกสารที่มีอยู่แล้ว แต่ผู้วิจัยไม่สามารถหาความแตกต่างของข้อมูลใหม่ๆ ได้มากตามต้องการ เป็นความยากลำบากของปัญหาที่เกิดขึ้นภายใต้กรอบเวลาที่ จำกัดของกระบวนการทางการศึกษา

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือพร้อมทั้งมีการช่วยเหลือทางด้านข้อมูลจากแหล่ง สถานศึกษาต่างๆ การไปขอรับการบริการได้รับความสะดวกในด้านการรับบริการเป็น อย่างดี ยกเว้นปัญหาที่เกิดจากอุปสรรคการขอรับบริการทางด้านเอกสารโบราณ

เอกสารชิ้นต้นอยู่บ้าง ปัญหาที่เกิดขึ้นคือต้องใช้เวลาในในระบบการทำงานของส่วนราชการ มีการไปๆ มาๆ หลายเที่ยว ต้องรอคอยผลของการขออนุมัติจากเจ้าหน้าที่ระดับสูงของทางหน่วยราชการ แต่ก็ยังได้รับการบริการที่ดีมีความทันสมัยมากขึ้นในส่วนของผู้เจ้าหน้าที่ต่างๆ จึงเป็นเรื่องของผู้วิจัยที่ต้องอาศัยความอดทนและความขยันติดตามเรื่องราวอยู่บ้าง แต่การมีใจรักในทางด้านประวัติศาสตร์ก็สามารถแก้ปัญหาทุกอย่างได้ลุล่วงไปได้

สรุป

หลังการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพร้อมกับการล่มสลายของพระราชอาณาจักรกรุงธนบุรีในปี พ.ศ.2325 เจ้าพระยาบวร (น้อย) โอรสลับของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ติดครรภ์เจ้าจอมมารดาไปอยู่เมืองนครศรีธรรมราช ขณะนั้นเจ้าพระยาบวร (น้อย) ยังเป็นเด็กชายมีอายุเพียงหกขวบ ไม่ปรากฏมีหลักฐานใดทางประวัติศาสตร์ที่แสดงว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะทรงเคยได้พบปะกับเจ้าพระยาบวร (น้อย) เป็นการส่วนพระองค์ ในฐานะที่เจ้าพระยาบวร (น้อย) เป็นตัววางสำคัญทางการเมืองในรูปแบบของแนวคิดที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงได้ดำเนินการไว้ เพื่อให้โอรสที่ติดครรภ์เจ้าจอมมารดาคนนี้ได้ไปครองเมืองนครศรีธรรมราชในวันข้างหน้า ในครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเลือกวิธีการทำสัญญากันด้วยปากเปล่ากันในระหว่างบุคคลที่ทรงเลือกไว้วางพระทัยให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับกุศโลบายครั้งนี้รวม 3 คน นอกเหนือจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเองแล้ว มีบุคคลสำคัญที่พระองค์คัดสรรคือ เจ้านคร (หนู) เจ้าพระยาบวร (พัฒน์) และเจ้าจอมปราง ผลของการทำ ‘สัญญาบ้าน สัญญาเมือง’ ฉบับนี้ ต่อมาภายหลังการระงับพันธสัญญาได้อยู่กับบุคคลสำคัญทั้งสามไปตลอดชีพของพวกเขา โดยมีเจ้าพระยาบวร (น้อย) รับบทบาทเป็นตัวของสัญญานี้ สายสัมพันธ์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยาบวร (น้อย) จากการศึกษาจึงพบว่าความสัมพันธ์

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับเจ้าพระยาหนคร (น้อย) มีความเกี่ยวข้องกันทาง การเมืองโดยการใช้ความสัมพันธ์ทางสายเลือดระหว่างพ่อ-ลูกไปกับการยกระดับ ความสำคัญในฐานะเป็น ‘สัญญาบ้าน สัญญาเมือง’ ได้เห็นบทบาทของคนของเมือง นครศรีธรรมราชที่พยายามรักษาเรื่องสำคัญของบ้านเมืองนี้ไว้ อันเป็นประเด็น น่าสนใจที่ได้เห็นการแสดงความจงรักภักดีภายใต้การปกครองระบอบเก่าแบบพระ ราชอาณาจักร พวกเขาเห็นกันว่าถ้าเป็นความสำคัญของบ้านเมืองแล้ว มักมี ความสำคัญมากกว่าประโยชน์ส่วนส่วนของตนเสมอ ดังได้พบว่าที่เจ้าพระยาหนคร (พัฒน์) หนึ่งในบุคคลสำคัญที่สุดในการศึกษาสายสัมพันธ์สมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราชได้แสดงความเสียสละในการรักษาสัญญา และทำทุกอย่างเพื่อจะส่งเสริมให้ เจ้าพระยาหนคร (น้อย) โอรสของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ไปถึงฝั่งในที่สุด

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- ณัฐภรณ์ บุณนาค. 2545. สถานะทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช พ.ศ.2310-2497. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขา ประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2542. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพมหานคร: มติชน.